

KRONIKA

Za prof. PhDr. Mečislavem Borákem, CSc.

V předjaří tohoto roku zastihla veřejnost smutná a pro mnohé překvapivá zpráva. Po těžké nemoci zemřel dne 15. března 2017 ve věku nedožitých 72 let prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc. Čtenáři Slezského sborníku se s jeho studii setkávali pravidelně po mnoho let. Náležel mezi stálé přispěvatele a jako člen redakční rady i spoluvůrce časopisu. Současně byl náročným, vždy ale objektivním posuzovatelem materiálů zaslanych redakci, nesčetněkrát radil a pomáhal méně zkušeným autorům s úpravami jejich článků.

Slezský sborník otiskl před dvěma lety, u příležitosti sedmdesátých narozenin prof. Boráka, obsáhlou stať z pera jeho dlouholetého kolegy a přítele prof. Dušana Janáka, ve které její autor obsáhle zhodnotil celoživotní tvůrčí činnost tehdejšího jubilanta a přinesl i takřka úplnou bibliografii jeho díla.¹ V našem příspěvku se proto omezíme pouze na stručné připomenutí nejvýznamnějších etap jeho života a práce.

Prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc. se narodil 31. 1. 1945 v Růžďce u Vsetína. Absolvoval studium žurnalistiky na Fakultě sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1972 obhájil doktorskou disertační práci o dějinách katolického tisku v českých zemích a získal tak titul PhDr. Nesouhlas s normalizačním vývojem mu zabránil působit v médiích a po nějaký čas proto zastával funkci podnikového psychologa v družstvu Zlatník v Ostravě. Dlouhodobý zájem o problematiku nejnovějších dějin, tehdy zejména historii protifašistického odboje, jej v polovině sedmdesátých let přivedl do Slezského zemského muzea, kde působil jako historik nejnovějších dějin. V roce 1988 získal na základě obsáhlé práce o protifašistickém odboji na Těšínsku hodnost kandidáta historických věd (CSc.). Tehdy již působil jako vědecký pracovník ve Slezském ústavu ČSAV v Opavě. Po listopadu 1989 přednášel postupně na Ostravské univerzitě v Ostravě, Univerzitě Palackého v Olomouci a od roku 2004 na Slezské univerzitě v Opavě. V roce 2001 se habilitoval na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci a o osm let později, roku 2009, byl jmenován na návrh Vědecké rady Slezské univerzity v Opavě profesorem v oboru českých a československých dějin. Od roku 2000 spolupracoval rovněž s Ústavem pro studium totalitních režimů a s Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války v Praze.

K hlavním tematickým okruhům zájmu prof. Boráka náležela historie nacistické okupace a protinacistického odboje, česko-polských vztahů, dále osudy polské národnostní menšiny v Československu, problematika holocaustu, odškodňování obětí politických represí a perzekuce a konečně i osudy československých občanů – obětí sovětského teroru. Není náhodou, že takřka všechna tato témata se v nějaké podobě dotýkala Ostravska a Těšínska, života a osudů jeho obyvatel. Tento relativně nepřilíhý rozsáhlý region, z hlediska sociálního a národnostního složení jeden z nejkomplicovanějších v českých zemích, mu umožňoval postihnout takřka nepřehlednou škálu dramát skupin jeho obyvatel, především jednotlivců. Prof. Borák se ve svých výzkumech totiž nikdy nezastavil na hranici, kterou většine historiků klade dostupnost archivních pramenů. Vždy dokázal na pozadí zobecňujících hodnocení nalézt za strohými údaji pramenů, povětšinou úředních dokumentů, skutečného člověka, odkrýt jeho individuální osudy, do té doby často utajené i před nejbližšími příbuznými. Jeho historická práce tak dostávala další rozměr, přesvědčující čtenáře výsledného díla s vysokou emocionální působností o podloženosti a pravdivosti předkládaných skutečností.

Jedním ze stěžejných témat výzkumu se pro prof. Boráka stalo období nacistické okupace, perzekuce obyvatel Těšínska a protinacistický odboj v širším regionu. Vedle množství článků a studií se toto téma dočkalo několika monografických zpracování. Mimořádnou pozornost věnoval autor jedné z tragických epizod osudu polských obyvatel na Těšínsku, známé jako „životická tragédie“. První zpracování knihy bylo vydáno v roce 1978, další, mnohem širší, obsahující poprvé detailní vyličení příčin, průběhu a významu uvedených událostí, vyšlo v roce 1980 a třetí, s podrobným rozбором historických souvislostí okupačních poměrů na Těšínsku, bylo publikováno v roce 1999.² Stručnou monografii věnoval prof. Borák i přehlednému shrnutí aktivit partyzánských oddílů působících v beskydské oblasti.³ To vše jej vedlo ke zpracování podrobného rozboru bezpečnostního a právního systému

1 Dušan JANÁK, *K jubileu profesora Mečislava Boráka*. Slezský sborník, roč. 113, č. 1 (2015), s. 174–188.

2 Mečislav BORÁK, *Životická tragédie*. Karviná 1978. Polský překlad Mečislav BORÁK, *Żywocicka tragedia*. Ostrava 1979. Mečislav BORÁK, *Zločin v Životících*. Ostrava 1980, II. vydání Ostrava 1984. Polský překlad II. vydání vyšel pod názvem *Zbrodnia w Żywocicach*. Ostrava 1984. Třetí zpracování Mečislav BORÁK, *Svědectví ze Životic. Druhá světová válka na Těšínsku a okolnosti životické tragédie*. Český Těšín 1999.

3 Mečislav BORÁK, *Po stopách partyzánů v Beskydech*. Ostrava 1984.

okupační moci, včetně jejího dopadu na život obyvatel na Ostravsku a Těšínsku, jehož výsledkům věnoval obsáhlou publikaci s názvem *Na příkaz gestapa*.⁴

V letech po listopadu 1989 se prof. Borák soustředil na témata do té doby přísně tabuizovaná, zejména na represe sovětského režimu postihující československé občany žijící v SSSR. Díky jeho výzkumům se podařilo objasnit osudy řady osob a místa posledního odpočinku stovek obětí. Byl jedním z prvních českých historiků, kteří odhalili do té doby v podstatě neznámou skutečnost, že mezi oběťmi tak zvaného „katyňského zločinu“ (povraždění okolo tří desítek tisíc polských důstojníků a policistů sovětskými bezpečnostními orgány v roce 1940) se nacházelo takřka 500 obyvatel bývalé Československé republiky, pocházejících z části Těšínska zabrané Polskem v souvislosti událostmi podzimu 1938. Mnohé by o tom mohli vyprávět členové sdružení *Katyňská rodina*, pro které prof. Borák představoval zpravidla jedinou osobu schopnou osvětlit jim, co se skutečně stalo s jejich příbuznými, oběťmi katyňského zločinu z roku 1940.

Bádání o této historické tragédii se stalo v posledním čtvrtstoletí trvalou součástí vědeckých aktivit prof. Boráka. Poprvé seznámil veřejnost s výsledky svých bádání již v roce 1991. Vedle řady článků a studií vytvořil na dané téma i několik scénářů dokumentárních filmů promítaných následně Českou televizí a z materiálů poskytnutých pozůstalými a příbuznými obětí připravil i několik muzejních výstav. Naposledy celou problematiku znovu shrnul v roce 2011 ve speciální monografii a publikoval v ní seznam a podrobné životopisy obětí pocházejících z území bývalého Československa.⁵

V rámci stručného připomenutí hlavních okruhů badatelského zájmu prof. Boráka nesmíme přirozeně zapomenout na jeho celoživotní zájem o složitou problematiku česko-polských vztahů, včetně několika československo-polských konfliktů o území Těšínska, ale rovněž o život, osudy a názory příslušníků polské národnostní menšiny žijících v tomto regionu. Také témata z této badatelské oblasti se dočkala vedle nepřeborné řady článků a studií svého monografického zpracování v knize věnované názorům publikovaným polským tiskem na Těšínsku v přelomových letech 1989–1992.⁶

Za zásluhy o poznání historie česko-polských vztahů a bádání, dokladující osudy obětí nacistického a bolševického teroru mezi příslušníky polské národnostní menšiny, byl Mečislav Borák v roce 2001 oceněn polským prezidentem vysokým státním vyznamenáním, Zlatým důstojnickým křížem Záslužného řádu Polské republiky.

Specifickým okruhem bádání prof. Boráka v souvislosti s oběťmi nacistických zločinů se stala problematika holocaustu. Jako první seznámil veřejnost se skutečností, že právě širší Ostravsko se stalo regionem, ve kterém nacisté zorganizovali první hromadnou deportaci obyvatel židovského původu. Dějiny onoho transportu byly zpracovány ve dvou monografiích, přičemž úvodní slovo k oběma napsal první prezident polistopadového Československa a následně i první prezident samostatné České republiky Václav Havel.⁷

Vedle výzkumu nacistických zločinů a protinacistického odboje se prof. Borák jako jeden z prvních českých historiků zabýval obsáhle i problematikou soudních a mimosoudních perzekucí po druhé světové válce. Výsledkem jeho širokých badatelských aktivit bylo několik dalších monografických zpracování dané tematiky, věnovaných primárně otázce retribučního soudnictví po roce 1945.⁸ Pozornosti jmenovaného neunikla ani do té doby takřka již zapomenutá krátká historie poválečné internace některých skupin československých občanů v táborech nucené práce v Československu po roce 1948.⁹

4 Mečislav BORÁK, *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*. Ostrava 1990.

5 Mečislav BORÁK, *Vraždy v katyňském lese*. Ostrava 1991. Publikace věnovaná obětem katyňského zločinu pocházejícím z území československého Těšínska vyšla rovněž v polské jazykové verzi. Mečislav BORÁK, *Symbol Katyńia. Zaolziańskie ofiary obozów i więzień w ZSSR*. Czeski Cieszyn 1991. Mečislav BORÁK, *Ofiary Zbrodni Katyńskiej z obszaru byłej Czechosłowacji*. Opava 2011.

6 Mečislav BORÁK, *Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992*. Komentovaná bibliografie. Opava 2010.

7 Mečislav BORÁK, *Transport do tmy. První deportace evropských Židů*. Ostrava 1994. Nové zpracování bylo vydáno s odstupem 15 let. Mečislav BORÁK, *První deportace evropských Židů. Transporty do Niska nad Sanem (1939–1940)*. Ostrava 2009. Publikace byla vydána i v anglické jazykové mutaci pod názvem *The First Deportation of the European Jews*. Opava 2010.

8 Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava 1998.

9 Mečislav BORÁK – Dušan JANÁK, *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*. Ostrava 1996.

Jednoznačně zakladatelský význam měly výzkumy prof. Boráka věnované osudům občanů pocházejících z území bývalého Československa, kteří se stali obětmi bolševického teroru v Sovětském svazu. S využitím ruské literatury a výsledků rozsáhlých a mnoholetých výzkumů v ruských archivech publikoval obsáhlou monografii věnovanou československým občanům vězněným v soustavě sovětských pracovních táborů GULAG. Publikace se v posledním roce stala podkladem pro zpracování scénáře třídílného televizního dokumentu, vysílaného Českou televizí na přelomu října a listopadu letošního roku pod názvem *Čechoslováci v Gulagu*.¹⁰

Mimořádnou pozornost věnoval Mečislav Borák výzkumu osudů obětí českého původu z řad občanů bývalého Československa odsouzených a popravených v letech 1922–1953 v hlavním městě bývalého Sovětského svazu v Moskvě¹¹ a obětím popraveným na sovětské Ukrajině.¹² Tyto rozsáhlé výzkumy zůstaly bohužel nedokončeny. Materiály z nich byly na základě poslední vůle prof. Boráka předány do Archivu Slezské univerzity v Opavě, kde budou po příslušném archivním zpracování zpřístupněny k dalšímu badatelskému využití. V současné době pomůže případným následovníkům prof. Boráka v dalším odhalování osudů obětí sovětského teroru jeho obsáhlý rozbor ruské literatury o politických represích sovětského režimu, zvláště pak v období stalinismu, svědčící o pečlivé přípravě a detailní znalosti pramenů a literatury ruské proveniencí. V této souvislosti nelze opomenout nevedení obětavost prof. Boráka, se kterou v rámci svých pobytů v Rusku s využitím grantových prostředků Slezského zemského muzea nakupoval literaturu zabývající se problematikou bolševických represí, kterou ve svých příručních zavazadlech a někdy i s využitím dalších dostupných možností přivážel do Opavy a vytvořil tak v knihovně Slezského zemského muzea unikátní knižní fond, u nás jinde v podstatě nedostupný.

Při velmi stručné rekapitulaci vědecké činnosti prof. Boráka nelze pominout jeho rozsáhlou a přiznejme i poněkud nevděčnou činnost editorskou a redaktorskou, která bývá většinou stranou pozornosti, třebaže si vyžaduje obrovské množství pečlivé, až mravenčí práce. Prof. Borák byl editorem, případně redaktorem celkem 35 publikací.

Snad to, že se po většinu života věnoval odkrývání lidských osudů spjatých s válkou, perzekucí, státním a politickým terorem, s produkty iracionální třídní, rasové a národnostní nenávisti, mu vtisklo hlubokou životní moudrost. Uvědomoval si, že nejvyšší hodnotou je sám člověk a jeho život, rodina, příbuzní, přátelé, komunita, ve které se pohybuje. Uvědomoval si, že to vše má mnohem větší cenu, než často malicherné národnostní potyčky a spory, jejichž důsledky a následné resentimenty dokáží vyvolávat právě ony lidské tragédie, jejichž zkoumání se dlouhá léta věnoval. Právě proto dokázal udržet vždy objektivní pohled na někdy velmi složité a komplikované souvislosti historického vývoje a proto se mu zpravidla dařilo, v mezích a hranicích daných vypovídacími schopnostmi dochovaných pramenů a výpovědí, posouvat meze poznání novodobých dějin takřka výhradně prostřednictvím lidských osudů. Plně si uvědomoval, že nejhorší, co se může historikovi stát, je ocitnout se v roli jakéhosi dodavatele argumentů pro politické cíle, až příliš často odívané do líbivého roucha národních, třídních či rasových zájmů sil určujících a ovlivňujících soudobé dění. Jeho dílo dokazuje každému, kdo je ochoten je vnímat, a to na konkrétních a mnohdy tragických osudech jednotlivců, zhoubnost možného zneužití historické vědy a především její prezentace na veřejnost. Pokud nám bude dílo prof. Boráka takovýmto mementem, splnilo svoji roli.

Impozantní výsledky vědecké a badatelské práce tak trochu překrývají další méně známé skutečnosti. Navzdory skutečnosti, že se prof. Mečislav Borák věnoval ve vědě a výzkumu velmi vážným a spíše tragickým tématům, osvědčil svůj smysl pro humor a lehčí žánr prostřednictvím obnovy staré tradice vydávání tzv. kratochvilných kalendářů, v nichž byly publikovány četné drobnosti a zajímavosti z historie regionu.¹³

Poměrně málokdo ví, že prof. Borák byl velkým milovníkem krásné literatury, zejména poezie; že své přátele

10 Mečislav BORÁK, *České stopy v Gulagu. Z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu*. Opava 2003.

11 Mečislav BORÁK, *Moskevská pohřebiště. Češi a českoslovenští občané popravení v Moskvě v letech 1922–1953*. Opava 2013.

12 Mečislav BORÁK, *Zatajené popravy. Češi a českoslovenští občané popravení na sovětské Ukrajině: z historie Velkého teroru na Volyni a v Podolí*. Opava 2014.

13 *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1994*. 1. *Za císaře pána*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik, Ostrava, a. s. Moravskoslezský den 1993; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1995*. 2. *Za první republiky*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik, Ostrava, a. s. Moravskoslezský den 1994; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na přestupný rok 1996*. 3. *Za války a po ní*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik, Ostrava, a. s. Moravskoslezský den 1995; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1997*. 4. *Za socialismu*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik, Ostrava, a. s. Moravskoslezský den 1996; *Moravskoslezský kalendář na přestupný rok 2004*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik. Ostrava, Syndikát novinářů v nakladatelství Tilia 2003; *Moravskoslezský kalendář na rok 2005*. Ed.

dokázal pohostit skvěle vlastnoručně připravenými kulinářskými pochoutkami a že byl také znalcem a neúprosným kritikem kvality a způsobu podávání piva, jemuž opravdu rozuměl a dokázal si jej i vychutnat. Mnohem známější naopak byl jeho vztah k turistice, a to jak jeho pravidelné výstupy na Lysou horu v Beskydech, tak zejména mimořádně náročné dlouhé trasy, včetně horolezeckých výstupů. I ty se často spojovaly s historickou problematikou. Známe je jeho putování objevující některé z tras proslulé Jantarové stezky, propojující prostor mezi Středozemím a Baltským mořem. Největší popularity se ovšem dostalo tak zvané Velké valašské výpravě, na které se svým přítelem Pavlem Hamzou prošli cestu, kterou snad kdysi překonali jeho valašští předkové, vedoucí po vrcholech karpatského oblouku z Rumunska až do Rožnova pod Radhoštěm.

V březnu letošního roku se uzavřela kapitola jednoho lidského života. Stručný výčet článků, studií, edic či monografií nemůže přirozeně ani zdaleka vystihnout vše, co historická věda, Ostravsko a Těšinsko, a stejně tak i samotný Slezský sborník odchodem prof. Boráka ztrácí. Zanechal hlubokou stopu v institucích, v nichž pracoval, ať už to bylo Slezské zemské muzeum, Slezská univerzita a asi jeho pracoviště nejoblíbenější, opavský Slezský ústav ČSAV (posléze AVČR a SZM). Historikům a vědeckým pracovníkům, zabývajícím se tematickými okruhy blízkými výzkumům prof. Boráka, zůstane k dispozici rozsáhlé dílo, na které budou moci dále navazovat. Nám všem ostatním, kteří jsme s ním spolupracovali, diskutovali a někdy se i přeli, zůstane osobní vzpomínka na přítele a kamaráda Mířu, člověka, který dokázal neúnavně pracovat a který měl přes temnotu témat, kterým se věnoval, nebo snad právě proto, specifický smysl pro humor, byl hluboce lidský, s pochopením pro slabosti bližních a vždy ochoten pomoci jak radou, tak skutkem. Svou opravdovostí, poctivostí, smyslem pro povinnost a připraveností vždy dodržet dané slovo se až skoro vymykal z doby opouštějící poznenáhlu řadu tradičních hodnot ve prospěch okamžitých výhod a morálních kompromisů. Na takové osobnosti a takové přátele nelze zapomenout.

Rudolf Žáček

Životné jubileum Šárky Hernovej

Sú ľudia, ktorí prejdú vašim životom bez toho, aby zanechali nejakú výraznejšiu stopu a sú iní, ktorí v ňom zostávajú stále, aj keď sa s nimi stretávate len sporadicky. Presne tieto slová platia o mojich dvoch milých kolegyniach Šárke Hernovej a Gabriele Sokolovej, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili nielen moju profesijnú dráhu, ale pozitívne zasiahli aj do môjho osobného života. Zhodou okolností sa obidve tieto slezskoústavné kolegyne dožívajú v lete tohoto roku krásneho životného jubilea. PhDr. Šárka Hernová, rodená Pazderová uzrela prvýkrát svetlo sveta 26. 6. 1932 v Zlíne. Po maturite študovala na Pedagogickej fakulte UP v Olomouci a v rámci štipendijného pobytu históriu na Moskovskej štátnej univerzite. Po krátkom pôsobení na Pedagogickej fakulte v Ostrave, nastúpila v roku 1965 do Slezského ústavu v Opave. Jej vedeckou parketou sa stala sociológia, z ktorej zložila v roku 1971 rigoróznou skúšku a získala doktorát. Slezský ústav, spadajúci do r. 1993 do Akadémie vied, sa stal v rámci Československa prvým pracoviskom, ktoré sa začalo od polovice 60. rokov venovať výskumu národnostnej problematiky v národnostne zmiešaných oblastiach českých krajín. Priekopníkmi na tomto poli sa stali obidve naše jubilantky. Rozsiahle sociologické výskumy otázok národnostných vzťahov Čechov, Slovákov, Poliakov na Ostravsku a Tešinsku sa uskutočnili postupne v rokoch 1966–1967, 1974, 1984, 1994. Výskum medzietnických vzťahov medzi Čechmi, Slovákami a Nemcami v severných Čechách sa realizoval v r. 1987 a výskum zameraný na národno-jazykové vedomie v národnostne zmiešaných oblastiach českých krajín prebehol v rokoch 1997–1998. Popri tom realizoval sociologický tím Slezského ústavu ČSAV aj výskum urbanizačných procesov a spoločenských premien na Hlučínsku a Třinecku. Na všetkých uvedených výskumoch sa doktorka Hernová podieľala zásadným spôsobom - od koncepcnej a metodickej prípravy, tematického zamerania, praktickej realizácie až po vyhodnotenie a publikovanie výsledkov. Významným špecifickým okruhom bádateľského záujmu Šárky Hernovej sa stala demograficko-sociálna problematika s ohľadom na národnostnú skladbu obyvateľstva. Jej analýzy demografického vývoja poľskej, slovenskej aj nemeckej národnostnej menšiny sú významným zdrojom informácií o národnostnej problematike pre ďalších bádateľov. Bibliografický súpis jej prác je rozsiahly a obnáša odborné knižné publikácie, rad časopiseckých štúdií, publikovaných výstupov z konferencií, odborných analýz a podkladov pre orgány verejnej správy. Život sa so Šárkou vždy nemaznal, na vlastnej koži pocítila negatívne následky normalizačnej perzekúcie, ale nikdy nezatrpkla a napriek zložitým podmienkam stále veľmi intenzívne

M. Borák a M. Tyrlik. Ostrava, Syndikát novinářů v nakladatelství Tilia 2004; *Moravskoslezský kalendář na rok 2006*. Ed. M. Borák a M. Tyrlik. Ostrava, Nakladatelství Tilia 2005.

pracovala a odborná práca ju bavila. Popri tom sa vzorne starala o svoju rodinu a s láskou vychovávala svoje deti. Ani odchod do dôchodku neznamenal pre doktorku Hernovú koniec odbornej činnosti, naďalej spolupracovala so Slezským ústavom SZM a aktívne sa podieľala na ďalších výskumoch interetnických vzťahov na Tešínsku aj na výskume národno jazykového vedomia obyvateľov národnostne zmiešaných oblastí Českej republiky. Pracovala tiež na Obchodno podnikateľskej fakulte Slezskej univerzity v Karvinej, kde zúročila svoje odborné znalosti a zaslúžila sa o rozvoj výuky sociálnych vied, keď okrem sociológie učila aj sociálnu psychológiu, personalistiku a sociálnu prácu. Naša milá jubilantka je stále nesmierne aktívna, akoby si vôbec nepripúšťala svoj vek. Veľmi významne pomáhala pri príprave podkladov ku koncepcii veľkého výskumného projektu sliezskej identity Sliezske: pamäť, identita, región, realizovaného Slezským zemským múzeom v rámci projektu Národnej a kultúrnej identity v rokoch 2011–2015. Stále sleduje nielen súčasné spoločenské, kultúrne a politické dianie, ale aj odbornú problematiku a jej vývoj v dnešnej dobe. Jej skúsenosti sú stále prínosné pri debatách o vývoji demografickej štruktúry, migračných procesoch aj otázkach sociálnej politiky. Je stále veľmi náročná a kritická na seba aj na svoje okolie, dokáže pritom veľmi priateľsky poradiť a pomôcť. S veľkou láskou sleduje nielen svoje deti a vnučky, ale teší sa aj z malých pravnučatiek. Spolu so všetkými kolegami a kolegyňami zo Slezského zemského múzea prajeme jubilantke veľa ďalších príjemných dní, prežitých v zdraví v kruhu jej krásnej rozrastajúcej sa rodiny a tešíme sa na ďalšie odborné konzultácie, rady ako aj osobné stretnutia.

Oľga Šrajerová

Prokletá časť

Marginalizované oblasti sociálnych vied

Ve dnech 14. a 15. února 2017 se prostory Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě staly dějištěm studentské vědecké konference pojmenované Prokletá část, na jejíž realizaci se podílela fakulta a redakce studentského časopisu Tmavomodrý svět. Klíčovou osobou pro vznik a realizaci konference se stal zejména Petr Hušek z Ústavu středoevropských studií. Jak vyplynulo i z podtitulu konference, cílem tvůrců se stalo vytvořit prostor, v němž by mohly zaznít práce, které jinak tematicky zapadají do temných hlubin vědeckého mainstreamu. Jelikož autoři příspěvků byli studenti řady českých, ale i zahraničních univerzit, poskytla konference také řadě z nich možnost poprvé veřejně prezentovat závěry svých vlastních výzkumů. Jednotlivé panely byly dále proloženy několika tematickými bloky, které byly realizovány mladými vědci, kteří sami ještě nedávno byli studenty. Ze samotného programu konference bohužel ovšem rychle vyplynulo, že v rámci této události bude historie a historické příspěvky také spíše marginálním a minoritním tématem ve srovnání s mnohem silněji zastoupenými tématy politologickými, psychologickými či sociologickými.

Jednotlivé panely byly pojmenovány Média a politika, Gender, Nedemokratické režimy, Environmentalismus a práva zvířat, Metodologie a etika výzkumu a Vědomí a víra. Jako první příspěvek zpracovávající historické téma se v rámci panelu Nedemokratické režimy představil Vojtěch Novotný z Masarykovy univerzity s tématem Propaganda v hudbě: Sovětské státní hymny. Autor se pokusil na příkladu vývoje státních hymen SSSR poukázat na proměny sovětské politiky a režimu během let 1917–1991. Autor v příspěvku také reflektoval i propagandistický dopad těchto hymen. Ve stejném panelu ještě zazněl příspěvek absolventa Ústavu středoevropských studií FVP Viktora Janáka nazvaný František Míkuláš Mlčoch – Muž mnoha stran. Pod tímto názvem se skrýval nástin biografie českého legionáře, komunisty i nacisty v jedné osobě, který během let 1910 až 1946 vystřídal mnoho politických ideologií. Autor tohoto muže hodnotil jako oportunistu, což bylo i hlavní osou celého příspěvku, na nějž navázala i podnětná diskuse.

Dalším a pohříchu posledním příspěvkem dotýkajícím se historického tématu bylo vystoupení Martina Tománka z Masarykovy univerzity. Jeho příspěvek Křesťanství jako nástroj subverze – vybrané kapitoly z alternativních dějin církve se průřezově zabýval pacifismem a odmítáním násilí v dějinách. Svůj exkurz zahájil Tománek v letech Římské říše a přes středověké sekty a České bratry dospěl až do 19. a 20. století. Jelikož těmito třemi příspěvky se historická témata konference vyčerpala, ovládla přednáškové sály dále zejména politologická, sociologická i psychologická témata, jež se věnovala převážně současným problémům.

Konference jako celek byla skvělou příležitostí pro vystoupení nejenom začínajících vědců, ale i studentů, což může být hodnoceno jako jeden z největších přínosů této události. Velice vřelé a neformální prostředí tak umožnilo referentům i mluvčím na jednotlivých plenárních zasedáních prezentovat závěry svého výzkumu. To bylo o to cennější, že tyto příspěvky bývají v případě jiných konferencí spíše na okraji pozornosti a právě při této příležitosti

se mohla přesunout do jejího středu. Je poněkud škoda, že historických témat nezaznělo více, nicméně lze doufat, že na příštích ročnících konferencích, které pořadatelé již nyní plánují na následující roky, bude tento deficit naplněn.

Lubomír Hlavienka

Gabriela Sokolová jubilující aneb „Verba docent, exempla trahunt“

Latinské rčení „*Slova poučují, příklady táhnou*“ může svým mravoučným či mravokárným charakterem soudobého člověka rozladit, a v tom horším případě, i popudit. Toto nelichotivé resumé však rozhodně neplatí ve vztahu pracovníků Oddělení historického výzkumu-Slezského ústavu Slezského zemského muzea k jejich dlouholeté kolegyni a aktuální jubilantce Gabriele Sokolové.

Ba právě naopak. Příležitostně návštěvy doktorky Sokolové v prostorách proslavené „*devětadvacítky*“ na opavském Nádražním okruhu, kde ještě před „nedávnem“ sama pracovala, a kde se i dnes snažíme pokračovat v tradici původního Slezského ústavu ČSAV, do jehož dějin se svou zásluhou prací jubilantka nemalou měrou zapsala, působí vždy neobyčejně blahodárně a povzbudivě. Zejména my „mladí“ oceňujeme, když vítaný „host“ popustí uzdu svému vypravěčskému umu a s bodrostí sobě vlastní, kterou nezapře své rodiště na žirné Hané, líčí vedle poskytování cenných rad k právě probíhajícím projektům, jakým byl např. v letech 2011–2015 výzkum slezské identity Slezsko: paměť – identita – region, garantovaný Slezským zemským muzeem v rámci „*Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity*“ (NAKI), některé zážitky a peripetie ze svého profesního i osobního života.

Širokou škálu témat, jimiž dokáže jubilantka oslovit pozorného posluchače, pramení z jejich bohatých celoživotních zkušeností. Prostějovská rodačka a absolventka filologických studií (obor ruština–polština) na filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci dokáže vedle zážitků ze střední a vysoké školy vyprávět poutavě také o své práci v knihovně Vyšší pedagogické školy v Opavě a knihovně Pedagogického institutu v Ostravě. Pro současnou generaci opavských historiků a pracovníků Slezského zemského muzea však doktorka Sokolová představuje především živoucí kroniku Slezského ústavu ČSAV (kam nastoupila r. 1961) a oborů, kterým se tam během svého plodného profesního života věnovala.

Jako odborná pracovnice na úseku lidové slovesnosti oborově rozrůzněného oddělení společenských věd Slezského ústavu ČSAV (v roce 1964 byla přijata do mezinárodní vědecké společnosti International Society for Folk Narrative Research) realizovala Gabriela Sokolová od počátku 60. let v rámci folkloristické tematiky rozsáhlé výzkumy hornické i tradiční lidové slovesnosti, jejichž výsledky (především z oblasti Ostravsko-Karvinska a Těšínska) publikovala v úspěšně obhájěných postgraduálních pracích (v roce 1968 se stala kandidátkou věd na MU v Brně a v roce 1970 složila doktorát na FF UP v Olomouci). Organizační změny ústavního života a oborové orientace zaměřené na výzkum průmyslových oblastí nasměrovaly jubilantku na výzkum etnické problematiky národnostně smíšených oblastí, jejichž jazykové, kulturní a národní vědomí doktorka Sokolová řešila především na základě sociologických výzkumů a metod.

Vědě a výzkumu nezůstala jubilantka nic dlužna ani po svém odchodu na zasloužený odpočinek na počátku 90. let. Nadále se v rámci Slezského ústavu, který se stal mezitím samostatným vědeckovýzkumným pracovištěm Slezského zemského muzea, podílela na sociologických výzkumech Ostravska a Těšínska, kterými plynule navázala na své výzkumy předešlého období. Postupně se stala řešitelkou tří grantových projektů Grantové agentury České republiky, zaměřených na otázky národního a jazykového vědomí (společně s Šárkou Hernovou) a interetnických vztahů na Těšínsku (s dalšími spoluautory), zakončených souhrnnými publikacemi a dvěma svazky tabulkové dokumentace. Zejména v publikaci o hornické lidové slovesnosti na Ostravsku a Karvinsku se Gabriela Sokolová formou záchranného a komparativního výzkumu a srovnáním nových poznatků se staršími výzkumy navrátila k folkloristice z počátků své vědecké dráhy a vědomě ji tím také uzavřela. Podobně uzavřela i výzkumy lidové slovesnosti na Těšínsku (statí spolu s A. Satkem v publikaci Těšínsko IV). Vedle již zmiňované činnosti publikovala jubilantka doma i v zahraničí studie, články, odborné knihy a tematicky a organizačně se podílela na náplni vědeckých konferencí SÚ ČSAV a SZM, zaměřených na různé aspekty národní problematiky v domácích i širších evropských souvislostech.

Gabriela Sokolová je vahou své osobnosti a rozsahem své publikační činnosti vzorem všem těm, kteří svou profesi vykonávají se stejným zaujetím a zápalem jako to ještě před několika málo lety činila ona sama. Vedle zdraví, spokojenosti a radosti přejeme jubilantce, a především sobě, řadu společných setkání a příjemných debat nad tématy, která se stala jejím i naším osudem.

Kamil Rodan